

פרשת לך לך

עניני מילה

וביום השמיני ימול בשר ערלתו. (ויקרא פרק יב,ה)

מתי מברך ברכת להכניסו בבריתו של א"א

נחלקו הראשונים מתי מברכים ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. מקור הספק הוא הגירסא בסוגיא דשבת (קלז, ב) והכי איתא התם, תנו רבנן המל אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה, אבי הבן אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. העומדים אומרים כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים. ועי"ש בתוס', שרבינו שמואל גריס, אבי הבן ברישא והדר המל אומר, וכבר הנהיג לעשות כן לברך אבי הבן קודם המילה. והטעם משום דלהכניסו להבא משמע, כדאמרינן בפ"ק דפסחים (ז, א) בלבער כו"ע לא פליגי דלהבא משמע, א"כ צריך לברכו לפני המילה, ועוד דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן.

אבל ר"ת החזיר המנהג לקדמותו, וגרס המל ברישא והדר אבי הבן כמו שכתוב בכל הספרים, וכן מוכח כולה סוגיא, מדקאמר העומדים שם אומרים כשם שהכניסו לברית, מכלל שכבר הכניסו. וההיא דפסחים הכי פירושא בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע טפי מלשעבר, ומיהו לשעבר נמי משמע, כי פליגי בעל ביעור מר סבר דמשמע מעיקרא טפי מלהבא, ומר סבר להבא נמי משמע כמו מעיקרא.

ומה שהרשב"ם הוכיח מהא דכל המצות מברך עובר לעשייתן, תי' ר"ת שהני מילי כשהמברך עצמו עושה המצוה, ולא היכא שאחר מברך. ועי' בתוס' למס' פסחים (ז, א) שמוסיף להוכיח שהיכא שהמברך עצמו אינו עושה המצוה, שמברך אחרי עשיית המצוה, שהרי ברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר האירוסין עכ"ל.

וע' בתור"פ (פסחים ז, א) עוד תי', שאפשר לברך להכניסו אחרי המילה, אע"פ שלהכניסו להבא משמע, משום שאין כוונתו להכניסו עכשיו בברית מילה זו, אלא כוונתו בלהכניסו בברית, היינו התרי"ב מצוות הנשארין מתרי"ג מצוות שנצטוו ועדיין לא קיים.

ברכה על מצוה שתלוי בדעת אחרים

והנה בשיטת ר"ת יש ב' נוסחאות בראשונים, דבתור"פ (פסחים שם) איתא שהטעם הוא היות ואין המברך עושה המצוה, חיישין שמא העושה ימאן ויתחרט ולא יעשה המצוה, ונמצא שברכתו היתה לבטלה, וכ"מ בראב"ד (אישות ג, ג) לגבי ברכת אירוסין.

אבל בלשון התוס' משמע דכשאחר עושה המעשה, אזי מה שאין מברך עובר לעשייתן אינו מצד חששא של ברכה לבטלה, אלא שאין צריך עובר לעשייתן, אלא היכא שעושה המצוה הוא המברך, עכ"ל. ואשר מבואר, דליכא איסורא בדבר, רק שאין צורך בדבר, ולא נתבאר בדבריהם הסברא בזה.

והנה הריטב"א בפסחים שם, כתב שני טעמים למה כל המצות מברך אותן עובר לעשייתן, או כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, או כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף, עכ"ל. ולפ"ז מובן שפיר דדווקא כשהמברך הוא העושה המצוה צריך שיהיה עובר לעשייתן, וכדי שיתקדש תחלה ויגלה ויודיע כו', אבל כשאחר עושה המצוה ולא המברך י"ל שלא שייך כ"כ סברא זו, לכן א"צ עובר לעשייתן. [מיהו הא ודאי עיקר תקנת ברכות על המצות ודאי איתיה בכל מקום, גם כשאין המברך עושה המצוה, רק הדין הזה דעובר לעשייתן הוא דליכא במקרה שאחר עושה המצוה ודו"ק].

ברכת השבח

עוד סברא מצינו בראשונים, ששאני ברכת להכניסו שאינו אלא ברכת השבח, ולכן אין דין של עובר לעשייתן. וז"ל הרשב"א (שבת קלז, ב) ולא דמי לכל המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן, דהכא אינו אלא שבח והודאה בעלמא על שזיכהו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, כמו אשר קדש ידך מבטן. וכן הוא בחי' הריטב"א (שם) ועוד ראשונים.

אב שמל בנו

לכאורה יש נ"מ בין הטעמים, היכא שהאב עצמו הוא זה שמל בנו, שלפי הטעם שהיכא שתלוי בדעת אחרים יש חשש שלא יעשה המילה וברכתו לבטלה, אז כאן שעושה בעצמו ליכא חשש, אבל לפי הסברא דברכת השבח יש לברך אחר המעשה, אז גם כאן יברך אחר המילה.

להלכה פסק הט"ז (יו"ד רסה, א) שאב המל את בנו יעשה כדעת רשב"ם שיברך תחילה שתי הברכות, דהיינו על המילה

ולהכניסו, ואחר כך יחתוך. דאילו בין החיתוך לפריעה (כדברי הרא"ש לקמן) א"א לו כיון שהוא טרוד באמצע עשיית המצוה, היאך יפסיק אז בברכה להכניס. ותו דיש צער לתינוק שיפסיקו בין חיתוך ופריעה, ויתמלא החיתוך דם, ובדוחק ימצא הפריעה אח"כ. מאי אית לך לומר שיאמר להכניסו אחר הפריעה, הרי אף לר"ת ולרב שר שלום יש איסור בזה, כיון שהוא עצמו עושה המצוה ודאי צריך להיות עובר לעשייתו, ע"כ יאמר שניהם קודם החיתוך. ומסיק הט"ז שכן נהג בעצמו בעת שמל בנו, והוא אליבא דכו"ע. והוסיף שאח"כ מצא שכ"כ מהרי"ל.

(מה שכתב הט"ז שזה לכו"ע לא ברור, שהרי לפי הסברא שברכת השבח מברכים אחרי המעשה, אז גם כאן צריך לברך אח"כ.)

היכא שליכא אב

כתב הרמב"ם (מילה פרק ג, א) המל מברך קודם שימול אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה, אם מל בן חבירו, ואם מל את בנו מברך וצונו למול את הבן, ואבי הבן מברך ברכה אחרת, ברוך אתה ה' ... להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, מצוה על האב למול את בנו יתר על מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהן, לפיכך אם אין שם אביו אין מברכין אחריה ברכה זו, ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם, ואין ראוי לעשות כן. וכתב עליו הראב"ד מסתברא כמ"ד ב"ד או מיוחד שבעם מברך, ונהגו אצלנו שהסנדקוס מברך.

ועי' בשו"ת הגרע"א (קמא מב) שנשאל היכא שאין שם אבי הבן, האם הסנדק הוא זה שמברך להכניסו, או דלמא שהסבא הוא זה שיברך. וכתב הגרע"א שהסבא יברך, דלענין ברכת להכניסו הוא שייך יותר, שהרי הלבוש (סי' רס"ה) כ' דיש מתמיהים למה יברך האב להכניסו, הא המוהל שלוחו, ושלוחו של אדם כמותו, וכיון שהמוהל מברך על המילה מה צורך לאב לברך להכניסו. וי"מ דברכת להכניסו אינה כלל על המילה, רק האב משבח ומברך לה' שמיום ההוא והלאה מוטל עליו עוד מצות אחרות הנגזרות אחר המילה, והם שמצווה לפדותו אם הוא בכור, וללמדו תורה ולהשיאו אשה, עיין שם. וכיון דבכללן הוא ללמדו תורה, שזהו חיוב גמור על אבי אב הבן כדאיתא בקידושין, ועיין בכ"מ דמחויב אפילו לשכור מלמד ללמוד עם בן בנו, וא"כ להכניסו שייך יותר על אבי האב.

מילה חיצונית ומילה פנימית

עוד כתב הגרע"א, דבהכנסת ברית עצמו שייכות יותר על אבי האב מעל אחר, כי מצינו במתני' סוף פרק ג' דנדריים, גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקדוש ברוך הוא עולמו, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ואמרינן שם גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי, משמע דאם לא בריתי קאי אתרווייהו על מילה ועל התורה, והנה על התורה הפשט פשוט, בריתי יום ולילה דכתיב בו והגית יומם ולילה, אבל על המילה אינה נוהגת בלילה, ויותר נראה דבאמת מילה ותורה שייכים להדדי, וכמ"ש בעוללות אפרים (מאמר שצ"ב) שמילה חיצונית היא סיבה למילה פנימית מערלת לב, כשימול ערלת לבבו אז יהיה חדרי לבו פתוחים להבין ולהשכיל עיין שם, א"כ מילה מבוא למילת הלב להבין ולהשכיל בתורה ומצות, א"כ יש לומר דאם לא בריתי היינו ג"כ מילה דעל ידי זה בא לשערי תורה להגות יומם ולילה.

ומומתק בזה יותר דברי הלבוש דלהכניסו היינו על הגרירה ממצוה זו ללמוד תורה, דזה נגרר מתוך המילה דיזכה למול ערלת לבבו להשכיל בתורה ומצות, וכיון דהחיוב גמור על אבי האב ללמוד תורה, ממילא שייכות הברית יותר עליו, שזהו הגורם לבא לשערי התורה.

מילה או פדיון הבן

ויש להוסיף כאן דברי הש"ך (יו"ד שה, יב) וז"ל כתוב בתשובת ר' אליהו בן חיים (סי' עט) על תינוק בכור שחלה ולא נתרפא עד יום ל"א נראה דאע"ג דמצות פדיון הבן לעשות בעיקר זמנה יש להקדים מצות המילה משום דהמילה היא אות ההכנסת ברית, ואלמלא קבלת הברית אין חיוב למצות פדיון כלל

ברכה בין מילה לפריעה

ועי' ברא"ש (שבת יט, י) שיטה שלישית, שאבי הבן מברך מיד אחר ברכת המוהל, ועדיין מיקרי עובר לעשייתו וגם להבא, לפי שעדיין לא פרע, ותנן מל ולא פרע כאילו לא מל.

אבל עי' במנ"ח (מצוה ב) שתמה על הרא"ש דכיון דחז"ל תקנו הנוסח, שנכנס בבריתו של אברהם אבינו, ובבריתו של א"א לא היתה הפריעה, כי לא נצטוו, א"כ היאך הוי הברכה להבא על הפריעה.

והנה יש להסתפק בגדר חיוב פריעה, האם יש שני חלקים נפרדים במילה, הסרת הערלה וגם פריעת העור, או דילמא שהמילה והפריעה ביחד זה עצם המילה.

פריעה כהסרת ערלה

ועי' בשו"ת חת"ס (יו"ד רמט) שנוקט כצד השני, וז"ל וע"כ צ"ל דקים להו לרבנן דפריעה נמי אקרי מילה, והיינו מדרמזה יהושע בשבוע ומל את בני ישראל שנית, פירוש מילה שנית דהיינו פריעה, א"כ פריעה נמי היינו מילה. וטעמא נ"ל משום דמילה אין פירושו חתוך וכריתה כלל, אלא הסרת הדבר וכדמתרגם האונקלוס ומל ה' אלקיך את לבבך, יעדי טפשות לבך, אע"פ ששם הוא לשון מושאל על ערלת הלב מלשון מילה שבערלת הבשר, מ"מ נ"ל שבשניהם אינו אלא לשון הסרה, פירוש שסיור הערלה מבשרו. ובודאי יש כרת על הפריעה, וגם נכרתו עליו י"ג בריתות, אלא שהקב"ה כרת ברית עם אברהם שיסיר הוא ובניו את ערלתם וחייב עליו כרת, אמנם מה הוא ערלתם הדבר מסור לנון התורה ית"ש, ועד שלא נתנה תורה אמר הוא ית' שעור הרך התחתון אינו בכלל ערלה, וכשנתן התורה נתחדש הלכה שגם זה בכלל ערלה.

ועי"ש שלפי"ז מיושב דברי הרא"ש, דבריתו של אאע"ה היה על הסרת כל מה שעתידי להקרות ערלה, א"כ אע"פ שהוא לא נצטווה אלא על המילה, אבל מה שניתוסף אח"כ נכלל בבריתו של אברהם דהוי הכל הסרת הערלה.

אין נביא רשאי לחדש

ויש להביא סמך לדבריו מדברי הריטב"א (יבמות עא, ב) שהק' איך שייך לומר שפריעה ניתנה ליהושע, הא אמרינן (שבת קד, א) אלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, ותי' דכה"ג שהוא הכשר מצוה לא חשיב חדוש. וצ"ב בכוונתו למה פריעה נקרא הכשר מצוה, ואולי כוונתו כנ"ל שלא התחדש פה דבר חדש, וחלק חדש במצוות מילה, אלא שתמיד היה החיוב להסיר הערלה, אלא דעד כה היה רק בשר הערלה היה נקרא ערלה, ועכשיו ניתוסף שגם עור הפריעה נכלל בשם ערלה וצריך להסירו, א"כ אין זה מצוה חדשה.

עוד תי' הריטב"א כי משה רבינו נצטוו שיעשו כן כשיכנסו לארץ, ונגמר הדבר ע"י יהושע. היינו שמתחילה נצטווה משה על חיוב פריעה, אלא שזמן החיוב הוא בשעת הצווי ליהושע.

חיוב בני קטורה בפריעה

כתב הרמב"ם (מלכים י, ח) אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה, והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני, ואין נהרגין עליה.

וכתב על זה המנ"ח (ב אות א) שלפי הסוגיא דיבמות (עא, ב) דפריעה לא ניתנה לאברהם אבינו ע"ה, אלא יליף לה מקרא דיהושע, ושוב מול את בני ישראל שנית, והקשו בתוס' (קושיית הריטב"א) דהא כתיב אלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, ותירצו דהיה הלכה למשה מסיני ויהושע אסמכיה אקרא, וא"כ לשיטת הרמב"ם דבני קטורה חייבים עתה ג"כ במילה, אינם חייבין רק במילה ולא בפריעה, כיון דהוא הלל"מ, והלל"מ לא נאמרה רק לישראל לבד, וכמבואר שם בר"מ. ועי"ש שכן מצא גם בשאגת אריה (מילה ס"י מט) שכתב כדבריו, דלהר"מ בני קטורה אינם חייבים רק במילה.

בני קטורה למול ליהודים

ולפי"ז הסתפק האם בן קטורה יכול למול לישראל, מצד אחד גם הוא מזרע אברהם ומחויב במילה, א"כ נחשב כמחויב בדבר ויכול למול, אבל מצד שני הרי אינו מצווה בפריעה, והמל ולא פרע כאילו לא מל, א"כ אינו נחשב למחויב בדבר במצוות מילה שלנו, וממילא לא יכול למול לישראל.

אבל לפי דברי החת"ס י"ל שהיות ואין כאן שני חיובים נפרדים, אלא הכל הוא גדר של הסרת הערלה, אלא שאצלינו גם עור הפריעה בכלל, ואצלם רק הערלה עצמה נחשב לערלה, א"כ בני קטורה מחויבים באותו מצות מילה כמונו, דהיינו הסרה מה שנקרא ערלה, וממילא יכולים למול אותנו.

פריעה אצל אברהם אבינו

כתבו בתוס' (יבמות עא, ב) דמ"מ אברהם פרע מילתו אע"ג דלא נצטווה, כדאמר בב"ר (פ' מ"ז) דאפילו עירוב תבשילין קיים.

קיים א"א כה"ת עד שניתנה

והנה כידועה הק' המפרשים למה לא קיים אברהם אבינו מצות מילה עד שלא נצטווה, כמו שאמרו חז"ל שקיים כה"ת. ובשו"ת כת"ס (יו"ד קכא) מוסיף להקשות מלשון המשנה (קדושין פב, א) מצינו שקיים אברהם אבינו **כל התורה** כולה עד שלא נתנה, משמע שבאמת קיים ממש כל התורה, והרי מצות מילה לא קיים עד שנצטווה. ותירץ הכת"ס דהא קיי"ל בשבת (קלז, ב) מל ולא פרע כאילו לא מל, ובתוס' (יבמות עא, ב) כתבו דאברהם פרע עצמו אע"ג דלא נצטווה, והביאו דהכי אמר במדרש דאפילו עירוב תבשילין קיים עיי"ש, נמצא דבעצם אף מצות מילה קיים עד שלא נתנה, שהרי קיימה בשלימותה עם הפריעה, אף שגם הוא לא נצטווה על הפריעה.

חובל בעצמו

לגבי עיקר הקושיא ידועים הם דברי הפנים יפות שתי' דאיסור חבלה נוהג גם בב"נ, ונכלל בזה אף חובל בעצמו, וילפינן לה מקרא דאת דמכם לנפשותיכם אדרוש וכו', א"כ נהי שהחמיר אברהם אבינו על עצמו וקיים כל התורה עד שלא נצטווה, מ"מ הא ודאי לאו כל כמיניה לעבור על איסורא דחבלה שנצטווה בה, כדי לקיים מצות מילה שעדיין לא נצטווה בה. ומשנצטווה, הא שפיר קיים בזה מעשה מצוה, ולהכי מל.

וכתב שזה היה סברתם של בני דורו שבקשו לעכבו מקיום המצוה דמילה, דלא היה זה בגלל רשעות בהדיא, אלא דטעו בהלכה שסברו שלא כל כמיניה לעבור על איסור חבלה ולמול עצמו. ברם טעותם מבוארת, כי מאחר שנצטווה מה' למול ודאי שרשאי ומחוייב בדבר, ובהמשך הדברים יתבאר יותר.

ועוד כתב, שמטעם זה עשה המילה ע"י עצמו ולא ע"י אחר, כדאיתא בבראשית רבה (מט, ב), משום דקיי"ל אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך, ואם ימול ע"י אחרים, הרי הם יעברו על איסורא דחבלה ומאידך לא יקיימו המצוה, נמצא שהם חוטאים כדי לזכות את אברהם, ורק אברהם שנצטווה במילה ומקיים בהכי מצוה, רשאי לעשות החבלה מטעם קיום המצוה.

חובל שאינו דרך נציון

אבל לפי דברי התוס' זה לא נכון, שהרי למעשה פרע עצמו אע"פ שגם בפריעה יש איסור של חובל, וע"כ צ"ל שאין כאן איסור של חובל, משום שרק דרך נציון אסור, כמ"ש הרמב"ם (רפ"ה מהל' חובל ומזיק) ואכמ"ל.

ויתרה מזו התיר בשו"ת אגרי"מ (חו"מ ב, יו), לנערה שרוצה ליפות עצמה, כדי שיקפצו עליה לקדשה, ע"י ניתוח ליפותה שהוא בדרך חבלה בגופה, והביא דברי הרמב"ם (הנ"ל) שהכאה לאדם כשר מיישראל, אסור כשהוא דרך נציון, ולחד גירסא דרך ביזיון, וא"כ בעובדא זו שהחבלה הוא ליפותה, הרי אינו דרך נציון וביזיון, וה"ה במילה.

ואולי נאמר שאם כבר עושים המילה, אין כאן תוספת איסור חובל בפריעה, דהכל מעשה אחד.

כריתת ברית

עוד תירצו האחרונים שמצות מילה אינו רק מעשה מצוה, אלא גם כריתת ברית, א"כ קודם שנצטווה לא שייך כריתת ברית, שברית שהוא חד צדדי אינו ברית. אבל לפי תוס' רואים שעשה הפריעה אע"פ שלא היה צווי, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה למה לא עשה גם הברית מילה עצמו. ואולי נאמר שהיות ואאע"ה היה מצווה על עיקר המילה, אז כבר כריתת ברית יש כאן, א"כ גם על הפריעה יש כריתת ברית.

גדול מצווה ועושה

יש מפרשים שמתרצים שאברהם אבינו ידע ברוח הקודש שעל מילה יצווה, ולכן המתין עד הצווי משום שרצה לקיים מצות מילה כמצווה ועושה, שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

האם יש קיום במילה לבד

מבואר בגמ' (יבמות עא, ב) שבנ"י כשהיו במדבר לא מלו, ומסביר הגמ' או משום חולשא דאורחא, או משום דלא נשיב להו רוח צפונית, אבל כתבו בתוס' שבפרקי דר' אליעזר (פ' כט) משמע שמלו, דקאמר מי מנה עפר יעקב ראה כל המדבר שהיה מלא מערלותיהן של ישראל. ובמגלת סתרים דרבינו נסים נמי משמע שמלו ולא פרעו, דכתב בהו כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעים מפני עינוי הדרך. והגרא"ו (קובה"ע סד, ה) תמה על זה דכיון שלא היו יכולין לפרוע, למה מלו, דהא מל ולא פרע כאילו לא מל. ומוכיח מזה דהא דכאילו לא מל, הוא לענין ערלות, שהוא עדיין ערל מפני חסרון פריעה, אבל מ"מ גם המילה לבדה יש בה מצוה, ואין הפריעה מעכבת מצות מילה, ומסיים שזה חידוש. ולפי החת"ס פשוט שאין קיום מצות מילה בלי פריעה, שערלה כולל עור הפריעה.

ואולי יש להביא סמך לדבריו מדברי ספר האשכול (אלבק מילה קז, ב) וז"ל ומי שאומר שכיון שנותרה פריעה יכול הוא לברך שעובר לעשייתו הוא, מפני שאמרנו מהל ולא פרע כאלו לא מל, ההוא לאו דוקא, שאע"פ שאמרנו כאלו לא מל, מכל מקום זו הפריעה שיור היא מן המצוה שהרי מל, כדאמר' מל ולא פרע שהמילה כבר נעשית, הלכך אין זה עובר לעשייתו. משמע שס"ל שאפילו בלי פריעה שפיר מקרי שהוא מל, וצ"ע בכוונתו שהפריעה הוי שיורי מצוה.

מילה בלא פריעה בשבת

לפי הקוה"ע שמי שמל ולא פרע קיים מצות מילה, א"כ אם מל בשבת ולא פרע אז לא חילל שבת, שהרי קיים מצות מילה. אבל בשו"ת תשב"ץ (ב, רעז) כתב להדיא שחילל בזה את השבת, וז"ל שאנו נוהגים לחתוך הערלה ולברך, ואח"כ לפרוע ושפיר מקרי עובר לעשייתו, כ"ז שבירך קודם שנגמרה המצוה, שאלו לא פרע לא עשה המצוה כלל, והמל בשבת ולא פרע חלל שבת.

מילה ופריעה ע"י שני מוהלים בשבת

בשו"ת מהר"י מברונא (סימן מב) דן שאין נכון לעשות מילה בשבת ע"י ב' מוהלים, שאחד ימול ואחד יעשה הפריעה, דכיון דתנן (שבת קלז, א) מל ולא פרע כאלו לא מל, נמצא דקמא חליל שבת, דלא גמר מצוה. מיהו כרת אינו חייב כדאמרין (שם קלג, ב) אומן לימא להו אנא עבידנא פלגא דמצוה ואתון עבוד פלגא דמצוה, ופרש"י כשהתחיל במצוה התחיל וחבורא דעביד ברשות עביד ואמאי חייב, מיהו נהי דחייבא ליכא איסור מיהא איכא דאי שרי לכתחלה לא הוה טעי רב כהנא לומר דאומן חייב כרת לפי שלא גמר המצוה.

ועי' בב"י (יו"ד רסו, יד) שהוכיח כנ"ל שאין למול ע"י שני מוהלין כתחלה בשבת, כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא יפרע. ובדרכי משה כתב שאין משם ראייה דשאני התם דלא נגמר המצוה, ולכן פירש רש"י התם אמאי חייב דמשמע הא איסורא איכא. אבל במקום שנגמר ואדעתא דהכי פסקו בראשונה, נראה דשרי, וכן מצאתי בסוף ספר התרומה ישן שכתב בהדיא דשרי. ובבדק הבית (שם) הביא שבארחות חיים (מילה סי' ו) כתוב בשם בעל התרומה ששני מוהלים בשבת אחד יכול למול ואחד יעשה פריעה, ואין שום חיוב בראשון על החבורה כיון שהשני גומר המצוה כדאמר רב פפא אנא עבדית פלגא דמצוה ואתון עבידו איך פלגא.

מילה דומיא דעבודה

ובשו"ע (יו"ד רסו) כתב המחבר יש ליזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא עצמו יפרע. וכתב הרמ"א וז"ל לא מצאתי ראייה לדבריו, ואדרבה נראה לי דשרי, דהא מילה דחיא שבת כמו עבודה במקדש, שכמה כהנים היו עובדים ומחללים שבת, דמאחר דשבת ניתן לדחות הרי הוא כחול לכל דבר. וכן מצאתי בספר התרומה ישן כתוב בקלף, שכתב בסוף הלכות שבת בהדיא, דשרי. אמנם מצאתי בקובץ שיש לאסור ועל כן טוב להחמיר לכתחלה, אף על פי שמדינא נראה לי מה שכתבתי.

[ג]

גדר מצות מילה

מילת נכרי

איתא בגמ' (ע"ז כז, א) תניא ישראל מל את הכותי וכותי לא ימול ישראל מפני שמל לשם הר גרזים דברי רבי יהודה, אמר לו רבי יוסי וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה, אלא מל והולך עד שתצא נשמתו.

שליחות

הק' הגרע"א למ"ד שנכרי כשר למול איך מקיים האב המצוה, הא אין שליחות לנכרי. וכעין זה הקשה על תוס' (שבועות ג, א) שישראל שאמר לנכרי או לקטן אקיף לי ישראל חייב, למ"ד שאם השליח לאו בר חיובא יש שליח לדב"ע, הא אין שליחות לקטן ולנכרי.

כוונת האב

אלא ע"כ שבמילה המצוה על האב הוא שיהיה בנו מהול וכרות עור המחפה לגיד, וכל שנעשה כן מהני, דסוף סוף בנו מהול, ומשו"ה אינו צריך שליחות וכשר ע"י נכרי. כמו דכתיבת הגט כשר ע"י נכרים (גיטין כג, א), וכן עשיית ציצית דפסול רק משום דנכרי אינו מכוון לשמה. משו"ה פריך שפיר וכי מצינו מילה בתורה לשמה, היינו אף דמצוות צריכות כוונה מכל מקום האב מכוון שיהא בנו מהול לשם מצוה שצוהו הבורא ית, אבל מעשה המילה היכן מצינו שיהיה בזה גרעון אם נעשה שלא לשמה.

ועי"ע בשו"ת זכר יצחק (ח"א סי' ה) שג"כ מק' על ההיא דע"ז שלא דנו אם צריכה כוונה ככל המצות, וכתב שצ"ל חד מהני גווי, או דמילה שאני, דדוקא מצוות שעיקרן אינו אלא המעשה בעי כונה, אבל מילה שכל עיקרה הוא שיהא מהול, אין מקום לכוונה, כי אם אליבא דר' יהודה דבעי מחשבה לשמה (ע"ז שם), שזה דין הכנסה וטהרה. או שנאמר דלעולם בעי כונה רק דלא בעי כונת העושה כי אם של המשלח, דדוקא בלשמה העיקר הוא בעושה הפעולה, מה שאין כן בדין הכונה העיקר הוא במקיים המצוה, וכונת המשלח סגי. הרי לן שלפי הגרע"א כוונת האב מועיל, וכ"ה בתי' אחד של הזכ"י, ובתי' השני סובר שהיא מצוה שהיא כוונה לא צריך כוונה כלל.

גדר מצות מילה

בעיקר יסוד האחרונים שגדר מצות מילה הוא שהבן יהיה נימול, ולא עצם מעשה המילה. כבר קדמום בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן יא) שדן לענין מצוה בו יותר מבשלוחו, וז"ל ומענין המילה נראה דאין האב חייב למול בנו בידיו אלא לעסוק שיהא נימול. דומיא דכל הני דקחשיב התם, ללמדו תורה, ללמדו אומנות, להשיטו בנהר. וכי לא ישכור מלמד לבנו לתורה ולכל הני. או בסוכות, דכתיב חג הסוכות תעשה, ודרשין תעשה ולא מן העשוי. א"כ ע"כ קאי תעשה אסוכה, שחייב בעצמו לעשות סוכה, וכי לא יאמר לאחר לעשות סוכה, וכן גבי תפילין, וכי לא יקשרם לו אחר על ראשו וזרועו, וכן ציצית. **אלא כל הני עיקר מצוותן אינו העשייה, אלא שהמילה חתומה בבשרו.** וכן ישיבתו בסוכה, וכן תפילין המונחין בראשו ובזרועו, ומילה גם היא עיקר מצותה כן. ועי"ש שמוכיח כדבריו שאל"כ דוד המלך ע"ה שהיה מצטער כשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום בלא מצוה, נזכר על המילה. ואם לא היה מצות המילה אלא העשייה, למה שמח עליה יותר מראשו וזרועו וכל גופו, שקיים בהם מצות תפילין, וציצית, וכמה מצות, אלא מילה היא מצוה בכל עת, כתפילין המונחין בראשו וציצית בבגדו.

דחיית הראיה על פי רש"י

אבל על עיקר הראיה מדוד המלך, יש להעיר ממ"ש רש"י (שבת קל, א) אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות והיא מילה, שישראל עושין וששים עליה, **דכל שאר מצות אינן מוכיחות כל שעה**, כגון תפילין ומזוזה וציצית, דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, אבל זו מעיד עליהם לעולם, כדאמרין במנחות (מג, ב) בדוד, שראה עצמו בבית המרחץ ונצטער, אמר אוי לי שאני ערום מכל מצות, כיון שנסתכל במילה, נתייבשה דעתו. משמע מרש"י שלא התיישב דעתו משום שמקיים מצות מילה, אלא שנזכר שיש לו דבר שמעיד עליו שהוא יהודי, א"כ י"ל שלעולם אין כאן קיום מצוה נמשכת.

ונראה שאדרבה משם יש להוכיח שאינו מקיים מצות מילה כל הזמן, דהכי איתא התם (מנחות מג, ב) ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקדוש ברוך הוא במצות, תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן, ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך (ופרש"י תפילין בראש ובזרוע הרי שנים, וארבע ציציות ומזוזה הרי שבע). ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתייבשה דעתו, לאחר שיצא אמר עליה שירה, שנאמר למנצח על השמינית מזמור לדוד על מילה שניתנה בשמיני. ויש להעיר על הגמ', למה מצות מילה לא נמנית ברשימה של מצוות שסיבבן הקב"ה, ולמה

כתוב רק שבע ביום הללתיך ולא שמונה. ועוד מה היה הה"א של דוד וכי לא ידע את השטיקעל תורה, שמצות מילה נמשכת. אלא משמע שבאמת אין כאן קיום מצוה נמשכת, ודוד היה מצטער בזה שאין מצוה שמעיד עליו, ונזכר במילתו שאע"פ שאין קיום מצוה אבל יש מה שמעיד עליו.

וחתני היקר הרב נחום לוי שליט"א העיר מלשון הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה ז"ל הספר השני אכלול בו המצוות שהן תדירות שנצטוו בהם כדי לאהוב את המקום ולזכרו תמיד, כגון קרית שמע ותפילה ותפילין וברכות. ומילה בכללן לפי שהיא אות בבשרינו להזכיר תמיד בשעה שאין שם לא תפילין ולא ציצית וכיוצא בהן, משמע שמילה יש בה קיום תדידי וכלולה בהני מצוות. ואולי יש לדחות הראיה דאדרבה, שלכן האריך במילה בכללן, לא מצד קיום המצוה אלא על זה שנזכר הקב"ה ומצוותיו, ולכן כתב שהיא להזכיר תמיד וכו', ודו"ק.

נולד מהול

לפי מה שכתבנו שעיקר מה ששמח דוד הוא על האות ולא על המצוה, יש ליישב בעוד אופן מה שמקשים, דמבואר בגמ' (סוטה י', ב) שדוד המלך נולד כשהוא מהול, דדרשין מה דכתיב למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם, שהיתה מכתו תמה, שנולד כשהוא מהול. ופירש רש"י מכתו תמה מקום מילה, שהוא ראוי למכה, היה תם ושלם, שלא הוצרך לחסרו, הרי מפורש שדוד המלך נולד מהול. וקשה א"כ למה נתיישרה דעתו כשנזכר במילתו. ובספר מרפסין איגרא (עניני אגדה - פרק נ' ע' שמא) הביא בשם הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א ליישב, שגם אם דוד המלך נולד מהול, אך מ"מ בודאי עשה הטפת דם ברית, וזה נחשב עבורו לקיום מצות מילה. לפיכך כשנכנס למרחץ ונזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו, שהרי גם הוא קיים מצות מילה, בהטפת דם ברית.

עוד כתב שם ליישב בשם הגאון ר' יחיאל מיכל פיינשטיין ז"ל, שבמצות מילה יש שני חלקים, האחד עצם עשיית המילה ביום השמיני, והשני היותו נימול, שזה נמשך מאליו וללא עשייה כל ימי חייו של האדם הנימול. לפי זה, אמנם דוד המלך שנולד מהול, חסר היה את אותו חלק מהמצוה הכרוך בעשיית המילה ביום השמיני, אך מ"מ את אותו חלק מצוה הכרוך בהיותו נימול ונושא מאליו את אות ברית קודש, הרי בודאי שמקיים. לפיכך נתיישרה דעתו בעת היותו במרחץ, למרות שבאמת הוא נולד מהול.

ולהנ"ל י"ל שנתיישרה דעתו בזה שהמילה מעידה עליו, א"כ אע"פ שהיה נולד מהול עדיין המילה מעידה עליו שהוא יהודי.